HVORFOR GIKK USA TIL KRIG MOT IRAK?

Drivkrefter bak Irakkrigen

Irakkrigen synes å representere en militarisering av amerikansk utenrikspolitikk, mindre på grunn av ytre trusler enn på grunn av indre forhold. Årsakene til Irakkrigen er i det vesentlige å finne i USA, snarere enn i Irak.

Øystein Noreng er professor i petroleumsøkonomi ved Handelshøyskolen BI.
Han har blant annet utgitt «Oil and Islam», «Crude Power»
og «Olje på bålet».

sportørene i Midtøsten, til dels på grunn av støtte til Israel i konflikten om Palestina. USAs innenrikspolitiske problem er at høyreorienterte proisraelske krefter utøver en sterk innflytelse i en allianse med rustningsindustrien og kristne fundamentalister.² I dette perspektivet kan Irakkriegen fremstå som et radikalt grep for å styrke USAs posisjon i Midtøsten, med olje som ett av flere motiv, ved siden av Israel og våpeneksport, med skiftende påskudd om masseødeleggelsesvåpen, terrorisme og demokrati.³

Irak et tidlig mål

Selv om angrepet og okkupasjonen av Irak har stor betydning for USAs oljeinteresser i Midtøsten, har amerikansk oljeindustri vært på sidelinjen.⁴ Irakkriegen ble drevet frem av rustningsinteresser, proisraelske høyrekrefter og kristne fundamentalister, som sammen utmanøvrerte den etablerte ekspertise i Utenriksdepartementet (the State Department) og etterretningsorganene. Elementet av ideologi har vært betydelig, og rasjonaliteten ligger mindre i saksforholdene i Irak enn i amerikansk politikk.⁵ Samtidig synes det klart at okkupasjon av Irak var et mål for regjeringen Bush II fra maktovertakelsen i januar 2001, altså lenge før terroristangrepene på New York og Washington.⁶

Fordi USAs politiske system bygger på maktbalanse og gjensidige motvekter, kan det i ettertid virke forbløffende hvordan ulike pressgrupper og ikke-folkevalgte medlemmer av et rådgivende utvalg for USAs forsvarsdepartement Pentagon (Defense Policy Board) kunne legge planer for krig mot Irak og få gjennomslag. Forklaringen kan ligge i åpenheten i det amerikanske politiske system overfor ytre

TEKST: Øystein Noreng

IRAKKRIGEN ER PÅFALLENDE ved at de vanlige mekanismer for maktbalanse, "checks and balances", synes satt ut av spill, samtidig som den setter til side en internasjonal rettsorden som USA har vært drivkraften for å etablere siden 1945. Den tradisjonelle åpenhet i amerikansk forvaltning synes også langt på vei opphevet. Krigsbeslutningen ble fattet i de lukkede rom, mens Kongressen i ettertid forholdsvis kritikkløst godtok regjeringens planer.¹

USAs energipolitiske problem er en manglende evne til å dempe forbruket av oljeprodukter ved skatter og avgifter, hvilket medfører økende import av olje og en sterkere eksponering overfor prisrisikoen i oljemarkedet, i det vesentlige knyttet til politiske forhold i Midtøsten. USAs utenrikspolitiske problem er en svekket innflytelse overfor de store oljeeck-

påvirkning og i langsiktig innsats fra målbevisste grupper, støttet av sterke særinteresser.

Særegen amerikansk politikk

Utarbeidelsen av utenrikspolitikk og forsvarspolitikk skjer på en særegen måte i USA ved at de etablerte embetsverk i State Department og Forsvarsdepartementet (Pentagon) har mindre innflytelse enn tilfellet er i de fleste asiatiske og europeiske land. Den politiske beslutningsprosessen i USA foregår i konkurranse mellom ulike departementer og på tvers av grensene mellom offentlige organer og private interesser. Under president Bush II har Forsvarsdepartementet tiltatt seg initiativ i utenrikspolitikken, understøttet av private grupper, på bekostning av Utenriksdepartementet.⁷

Den første viktige forskjellen til Europa er at en større del av toppsjiktet i forvaltningen blir skiftet ut når en ny regjering overtar. Innkommende presidenter tar med seg et større antall støttespillere, fagfolk, politiske aktivister og sponsorer som alle ønsker viktige stillinger som belønning for innsatsen i valgkampen og foregående år. Denne ordningen tilfører amerikansk politikk på høyeste plan nye mennesker og nye tanker, men den bidrar samtidig til å svekke kontinuiteten og dermed læringen i USAs forvaltning, og den styrker pressgruppenes representasjon på bekostning av forvaltningens etablerte ekspertise.

Den andre viktige forskjellen er at mens lobbyvirksomhet i for eksempel EU i det vesentlige er rettet mot det utøvende organ, Kommisjonen, er den i USA stort sett rettet mot Kongressen, dens komiteer og dens enkeltmedlemmer.⁸ Selv om den kan være rettet mot alle beslutningstakere og insti-

tusjoner, er Kongressen hovedarenaen for virksomheten. Politiske ressurser som organisasjon, penger, stemmer og mediefokus spiller en vel så viktig rolle som sakkunnskap og overtalelse. På denne måten skiller lobbyvirksomheten i USA seg fra praksis i EU, der overtalelse basert på sakkunnskap står sterkt, og Kommisjonen med sin ekspertise er hovedarenaen for virksomheten. Fasit synes å være at i det amerikanske politiske system står ekspertisen forholdsvis svakere overfor politiske ressurser som penger og mediemakt.

Fragmenteringen av den politiske representasjon, ved valg i enkeltkretser, svake partiorganisasjoner, behovet for finansiering av valgkamp og betydningen av lokale næringsinteresser medfører en høy grad av lydhørhet overfor organiserte særinteresser med betydning for sysselsettingen i valgkretsen. De enkelte temaer presenteres enkeltvis, ikke i sammenheng. Fragmenteringen av lobbyvirksomheten kan tidvis styrke fremstøt og øke sjansene for gjennomslag i enkeltsaker, men kan samtidig bidra til å gjøre amerikansk politikk mindre forutsigbar og mer labil.⁹

Den tredje viktige forskjellen er i det store antall tenketanker som arbeider som pressgrupper overfor forvaltningen. En typisk amerikansk tenketank kan ikke betegnes som noe forskningsinstitutt, fordi dens virksomhet ikke går ut på å trekke uhildede slutninger, men snarere å finne data som kan underbygge konklusjoner som på forhånd er truffet på et politisk grunnlag, samtidig som de er aktive deltakere i det politiske renkespill, først og fremst i Washington. Mange tenketanker er finansiert ved store testamentariske gaver. De er i mindre utstrekning avhengige av finansiering fra industrien,

som heller gir oppdrag til universiteter og forskningssentre. Uavhengigheten av stadig finansiering skaper i mange tilfelle en betydelig avstand til virkeligheten, og styrker grunnlaget for å drive med ideologi og normative utredninger. På grunn av

Krigsbeslutningen ble fattet i de lukkede rom, mens Kongressen i ettertid godtok regjeringens planer.

sine historiske pengekilder har mange tenketanker en klart høyreorientert profil.

Tenketanker søker i noen tilfeller å integrere ulike saker og presentere et helhetsbilde, men også her er det en tendens i retning av intellektuell fragmentering, ved sterk fremhevelse av viktige enkeltsaker på dagsordenen og med en klar ideologisk profilering. Tenketankene fungerer i stort monn som rekrutteringsgrunnlag for nye regjeringer, som oppholdssteder for politikere i opposisjon, og som lobbyer for særinteresser. I det amerikanske systemet går personlige karrierer i langt større utstrekning på tvers av grenser mellom institusjoner og organisasjoner enn hva tilfellet vanligvis er i Asia eller Europa.

På denne måten kan tenketankene virke som alternative utredningsorganer i forhold til den sittende regjering og levere konkurrerende analyser og synspunkter til den politiske beslutningsprosess. Tenketankene har også oppdrag for de politiske organer når de er ideologisk på linje, og deres medarbeidere deltar i mange råd og utvalg. De har kontinuerlig kontakt med de ulike komiteer i Kongressens og deres utredningsorganer. Tenketankene skaper

beslutningsprosesser på tvers av grensen mellom offentlige institusjoner og private organisasjoner i langt større utstrekning enn hva tilfellet er i de fleste andre land.

Forutsetningen for at en tenketank skal ha politisk innflytelse, er at den leverer korte, konsise, lett forståelige budskap, ikke lengre, tyngre analyser. For regjeringen Bush hadde vennligsinnede tenketanker en viktig rolle i å formulere og spre de bestilte budskap i oppløpet til Irakkriegen. Det store antall forskere og lærekrefter ved akademiske institusjoner som på heltid arbeider med spørsmål vedrørende Midtøsten, fikk derimot liten oppmerksomhet. De var i liten utstrekning på linje ideologisk, deres analyser for vanskelige og deres budskap for tunge, samtidig som de fleste ikke var villige til å gjøre bestillingsverk for regjeringen, og deres uhildede konklusjoner støttet neppe beslutningen om å gå til krig mot Irak.

Forspillet til Irakkriegen

I forspillet til Irakkriegen fremstår motpolene i forvaltningen som Utenriksdepartementet og Forsvarsdepartementet, og i næringslivet som oljeindustrien og rustningsindustrien. Uenigheten gjaldt ikke behovet for å styrke USAs posisjon i Midtøsten, men metoder og partnere. I flere tiår har rustningsindustrien, som i det vesentlige finansieres over statsbudsjettet, vært aktivt engasjert i sentrale tenketanker i Washington. Dagsorden er økende forsvarsbevilgninger, begrunnet av et trusselbilde som etter Sovjetunionens sammenbrudd var Kina, senere islamsk fundamentalisme.¹⁰ Rustningsindustrien, og politikere som visepresident Cheney og forsvarsminister Rumsfeld, kan ved sin retorikk fremstå som å representere en

amerikansk nasjonalisme, gjennom flere tiår alliert med høyreorienterte proisraelske krefter, og med konvergens i de samme tenketankene; i senere år har også kristne fundamentalister deltatt.

For disse kreftene kan Irakkriegen være forankret i en langsiktig strategi for et fotfeste i Midtøsten, for å sikre militære baser, markeder, Israel og oljeinteresser. Historisk har USA hatt minst én av Midtøstens

*Irakkriegen ble drevet fram av
rustningsinteresser, proisraelske
høyrekrefter og kristne
fundamentalister.*

store oljeeksportører som en nær støttespiller, for å stabilisere oljemarkedet og å avsette amerikanske varer og tjenester, ikke minst våpen. Fra 1953 frem til den islamske revolusjonen i 1979 var Iran USAs privilegerte partner, deretter overtok Saudi-Arabia, begge med store kjøp av amerikanske våpen. Konflikten i Palestina og terroristangrepet på USA i september 2001 fikk Saudi-Arabia til å fremstå som en mindre pålitelig støttespiller, slik at Irak kunne fortone seg som en mulig neste partner. Sammenfallet av amerikanske og israelske interesser i Irakkriegen er også påfallende. Målet var regimeskifte og kan eventuelt gjelde flere av Iraks naboland.

Oljeindustrien, som ikke er avhengig av offentlige bevilgninger, har derimot i mer begrenset utstrekning engasjert seg i tenketanker i Washington. De store oljeselskapene foretrekker vanligvis å drive sin lobbyvirksomhet på egen hånd, mens de mindre gjør det gjennom interesseorgan-

isasjoner. Dagsorden er adgang til å drive petroleumsvirksomhet på hele USAs territorium, lave skatter på utvinning og forbruk av olje og gass, og adgang for amerikansk oljeindustri i utlandet, fortrinnsvis i Midtøsten. Oljeindustrien har tradisjonelt nære forbindelser med Utenriksdepartementet, som har nær kontakt med etterretningsorganene. USAs store oljeselskap, som hadde ivret for å oppheve sanksjonene overfor Irak, Iran og Libya, var diskret forbeholdne overfor Irakkriegen på grunn av den politiske risikoen. Målet har vært å samarbeide med etablerte regimer i hele Midtøsten, fortrinnsvis også med andre makter. Kreftene mot Irakkriegen er også heterogene og spenner fra liberale politiske miljøer til de store oljeselskapene til konservative isolasjonister.

Beslutningen om å fjerne Saddam Hussein, om nødvendig med makt, ble truffet høsten 2001 utenfor de formelle kanaler, men med aktiv bistand av uformelle nettverk og rådgivende organer utenfor eller på grensen av statsapparatet, aktivt støttet av rustningsindustrien og høyreorienterte proisraelske grupper. Verken Kongressen eller viktige allierte ble konsultert. Det vanlige grunnlag for beslutninger om krig i omfattende etterretning forelå ikke. Innvendinger fra fagmilitære og etterretningsskilder ble overhørt. Mindre enn en uke etter terroristangrepet, den 17. september 2001, undertegnet president Bush II en hemmelig plan om krig mot Afghanistan som et ledd i krigen mot terrorisme, med en åpning for også å begynne forberedelsen av en krig mot Irak.

Frem til forsommeren 2002 ble Irak målet for krig, men uten noen formell beslutning av kompetente organer. Forberedelsene skjedde i døgsmål drevet frem

av personer i og omkring den politiske ledelse som i årevis hadde ivret for at USA skulle fjerne Saddams regime, med krigen mot terrorisme som et påskudd for å besette Irak. Det representerte en seier for den lille gruppen høyreradikale med fotfeste i Pentagon, som i månedene januar-september 2001 hadde vært i mindretall i regjeringen. Sistnevnte var mer lydhør overfor moderate synspunkter i de væpnede styrker, Utenriksdepartementet og etterretningsorganene. I denne sammenheng er det påfallende at oljeindustrien, med sakkunnskap om Midtøsten, støttet av Utenriksdepartementet og sentrale etterretningsorganer, ble tilsidesatt av koalisjonen av rustningsindustri, proisraelske høyrekrefter og kristne fundamentalister.

Avgjørende synes å være at president Bush II og visepresident Cheney kort tid etter terroristangrepet skiftet side. Dette ble imidlertid i månedsvis holdt hemmelig for motstanderne av krig mot Irak, som våren 2002 ble stilt overfor en beslutning om krig som allerede var fattet. Hemmeligholdelsen vises av at det ikke engang ble gjort noe forsøk på å sammenfatte kunnskapen om Irak i en enkelt analyse eller å utvikle et helhetsbilde. Det hvite hus ønsket ikke å utfordre de etablerte etterretningsorganene, og var tydelig engstelig for at en slik analyse ikke ville underbygge beslutningen om krig mot Irak.

Irakkrigen reiser grunnleggende spørsmål om motiv og rasjonalitet. Det første spørsmålet er om USA gikk til krig mot Irak av konkrete egennyttige grunner eller av ideelle hensyn, for å sikre sine egne interesser eller for å hjelpe andre. Det andre spørsmålet er i hvilken utstrekning USAs beslutning om å angripe og besette Irak var rasjonell, i den forstand at beslut-

Under president Bush II har Forsvarsdepartementet tiltatt seg initiativ i utenrikspolitikken, understøttet av private grupper, på bekostning av Utenriksdepartementet.

ningen bygde på innsikt og en avveining av handlingsvalg, konsekvenser og risiko, og i hvilken grad beslutningen bygde på følelser, illusjoner, frykt og ideologi. Spørsmålene innbyr ikke til enkle svar og vil trolig oppta historikere i mange år.

Fire forklaringsmodeller

I krysningsfeltet mellom dimensjonene motivasjon og rasjonalitet finnes det skjematisk fire alternativ som kan gi grunnlag for hypoteser eller antagelser om bakgrunnen og drivkreftene for Irakkrigen.

Det første synet, at Irakkrigen var motivert av egne interesser og rasjonelt besluttet, kan finne sin begrunnelse først og fremst i miljøet i og omkring den politiske ledelsen i USAs forsvarsdepartement, Pentagon. Den drev frem krigen mot Irak og påtok seg styringen av landet etter krigen. Ut fra beslutningstakerne i Pentagon fremstår Irakkrigen ikke som noen til-

feldighet, men som en bevisst og planlagt handling, som en første prøve på en ny amerikansk militær strategi av stor utenrikspolitisk betydning. Strategien bygger på høyteknologi for raske, punktvis felttog med begrensede tap og til forholdsvis rimelige kostnader for aktivt og om nødvendig på egen hånd å forsvare USAs interesser over hele kloden. Olje kan være viktig i denne sammenheng, men ikke alene. Pentagon er imidlertid bare én av mange beslutningstakere i USAs politiske system, men rustningsindustrien er like fullt en viktig premissleverandør for utenrikspolitikken, styrket av allianser med proisraelske grupper og kristne fundamentalister.

Det andre synet, at Irakkrigen var motivert av gode hensikter og rasjonelt besluttet, kan finne en begrunnelse i USAs historiske erfaringer med å bygge opp demokrati i andre land, først og fremst i Tyskland og Japan etter den annen verdenskrig. Dette synet kan understøttes av en utbredt forståelse i USA om at landet har en særlig moralsk oppgave i verden. Miljøet i og omkring Pentagons politiske ledelse har fremhevet de gode hensiktene, uten at deres utsagn nødvendigvis gir en korrekt fremstilling. Argumentet om rasjonell nestekjærlighet kan imidlertid ha vært viktig for å overbevise den amerikanske offentlighet om behovet for krig mot Irak, drevet frem av kristne fundamentalister og proisraelske grupper.

Det tredje synet, at Irakkrigen var motivert av egen nytte, men ikke rasjonelt besluttet, kan finne en begrunnelse i en utbredt frykt for terrorisme i USA etter den 11. september 2001, med et sterkt press på regjeringen til å øve gjengjeld for angrepet mot en uidentifisert fiende. Hensikten, å

bekjempe en fiende, var egennyttig, men valget av motstander var ikke rasjonelt. Fiendebildet av Irak ble bygd opp av rustningsindustrien, proisraelske grupper og kristne fundamentalister etter terroristangrepet, men det var like fullt irrasjonelt. På kort sikt kunne fiendebildet bevirke aksept for en aggressiv utenrikspolitikk og svekke oppmerksomheten mot mer hjemlige problemer, men på lengre sikt er risikoen at en krig mot feil fiende slår tilbake på beslutningstakerne.

Det fjerde synet, at Irakkrigen var motivert av gode hensikter, men ikke rasjonelt besluttet, kan også finne sin begrunnelse i en utbredt oppfatning av USAs særlige oppgave i verden, ansporet av frykten etter terroristangrepet. Siktemålet kan i dette tilfelle være langsiktig idealistisk: å omforme Midtøsten for å forandre samfunnsforholdene og fjerne grunnlaget for terrorisme. Tanker i denne retning er blitt uttrykt av nåværende utenriksminister Condoleezza Rice. Det synes idealismen uvesentlig at krigen mot Irak tar for seg feil fiende og svekker innsatsen mot terrorisme, men tvert imot styrker dens grunnlag.

Krig som utenrikspolitisk virkemiddel

Forståelsen av USAs motiver og drivkrefter kan bidra til antagelser om videre fremferd og ikke minst hensynet til internasjonal rettsorden. I den utstrekning Irakkrigen fremstår som motivert av egne interesser og rasjonelt besluttet, kan USA forventes å handle egenrådlig, om nødvendig i strid med internasjonal rett, når alvorlige interessekonflikter foreligger og den innenrikspolitiske kontekst tillater det. Dette tilsier en viss forutsigbarhet i USAs forhold til omverdenen, bygd på et

prinsipp om mulig bruk av krig som utenrikspolitisk virkemiddel til forsvar av egne interesser når forhandlinger ikke fører frem, uansett internasjonal rett. Dette er kanskje av særlig betydning for land av stor strategisk og økonomisk betydning for

I ettertid fremstår siktemålet som en svekkelse, eventuelt en oppsplitting av den irakiske staten.

USA, for eksempel oljeeksporterende land som Iran. Forutsetningen er at alliansen av interesser som drev frem Irakkriegen opprettholdes og beholder innflytelse.

I den utstrekning Irakkriegen derimot fremstår som motivert av ideelle hensyn, og rasjonelt besluttet, behøver bare farlige diktaturer, ikke verden for øvrig, å frykte USA, som trolig vil ta større hensyn til internasjonal rett. Også i dette tilfellet ville det være en forutsigbarhet i amerikansk våpenbruk. Forutsetningen kan være at alliansen for Irakkriegen sprekker eller svekkes betydelig.

I den utstrekning Irakkriegen fremstår som en ubevisst og tilfeldig bruk av militærmakt til å fremme egne interesser, mer basert på ideologi enn på analyse, vil uenighet og usikkerhet kunne anspore vilkårlige militære angrep, med liten eller ingen forutsigbarhet i USAs våpenbruk overfor andre land. Kristne fundamentalister har vært en viktig drivkraft for Irakkriegen, inspirert av bibelske profetier om en altomspennende konflikt i Midtøsten. Kombinasjonen av frykt for terrorisme og høye kostnader ved det militære nærværet i Midtøsten vil kunne bidra til en sterkere

polarisering av amerikansk politikk og en mer ustabil utenrikspolitikk. Risikoen er dermed at USA går til angrep nye steder, på et mer eller mindre vilkårlig grunnlag, avhengig av kortsiktige allianser og styrkeforhold, uten hensyn til internasjonal rett. Forutsetningen er at alliansen for Irakkriegen opprettholdes og beholder innflytelse, men med en sterkere ideologisk vekt, som ved at kristne fundamentalister blir mer toneangivende.

I den utstrekning USA derimot fremstår som nærmest å ha snublet inn i en krig på grunnlag av en uvanlig konstellasjon i Washington, har knapt noen, heller ikke diktaturer, mye å frykte fra USAs side, som i fremtiden ville kunne forventes å respektere internasjonal rett. I dette tilfellet ville USAs våpenbruk overfor andre land heller ikke være forutsigbar, men risikoen betydelig mindre enn i forrige tilfelle. Et kostbart felttog i Irak ville kunne svekke lysten på nye kriger, på samme måte som Vietnamkrigen bidro til et fredeligere USA på den internasjonale arena, inntil terroristangetet den 11. september 2001. Forutsetningen er at alliansen for Irakkriegen sprekker eller i vesentlig grad mister innflytelse, for eksempel ved et økonomisk tilbakeslag som fremtvinger et redusert forsvarsbudsjett.

En foreløpig konklusjon er at beslutningen om å okkupere Irak uttrykker en preferanse for en militær løsning på USAs behov for et fotfeste i Midtøsten, betinget av en konvergens av faktorer som regjeringsspolitikeres ønsker om kontroll over Iraks oljeressurser og andre aktørers ønske om regimeskifte i Irak og hensyn til Israel. Den militære varianten var preferansen til rustningsindustrien og proisraelske høyrekrefter, støttet av kristne fundamen-

talister, mens oljeindustriens preferanse var en sivil løsning, støttet av den etablerte sakkunnskap i Utenriksdepartementet og etterretningsorganene. Alliansen for den militære løsning var til dels situasjonsbestemt, men til dels også betinget av strukturelle endringer i amerikansk samfunnsliv og politikk. Sammenfallet av amerikanske og israelske interesser i Irakkriegen er påfallende.¹¹ Dersom USA bare hadde hatt oljeinteresser i forhold til Midtøsten, ville landet trolig ha satset på et godt forhold til Irak, Iran og Saudi-Arabia, men okkupasjon av Irak fremsto som løsningen for å sikre både oljeinteresser og Israel.¹² Krig ble et utenrikspolitisk virkemiddel.¹³

Den skjulte dagsorden

Etter et raskt, vellykket felttog våren 2003, fremstår USAs okkupasjonsstyre umiddelbart som en serie feilgrep som har bidratt til å forverre situasjonen i Irak og svekke grunnlaget for stabilisering. Det er imidlertid et åpent spørsmål om ikke de tilsynelatende feilgrepene har vært ledd i en bevisst strategi på å omforme Irak og Midtøsten ut fra amerikanske og israelske særinteresser. De nykonservative i Washington ønsker tydelig å true prestestyret i Iran ved et demokratisk, sekulært, sjiamuslimsk og proamerikansk styre i Irak.¹⁴

Bremers første tiltak som stattholder var å oppløse Iraks hær, neste steg var å oppløse forvaltningen. Deretter fulgte en rekke tiltak for på kort tid å omforme Iraks økonomi og samfunn, med privatisering av statsbedrifter, åpning for utenlandske investeringer, overføring av bankvesenet til amerikanske interesser, og ikke minst en åpning for import med en drastisk senkning av tollbeskyttelsen for irakisk

næringsliv. Bare oljeindustrien ble holdt utenfor. En tidligere lukket og statsdominert økonomi ble plutselig utsatt for internasjonale markedskrefter, særlig amerikanske og til dels israelske interesser, uten regulering eller kontroll. Resultat ble konkurs for mange bedrifter, en omfattende ledighet, blant annet ved at tidligere medlemmer av hæren befant seg uten arbeid, men med våpen, og en betydelig forverring av den økonomiske og sosiale situasjonen. Gjenoppbyggingen har krevd store ressurser, men gått langsomt. Snart to år etter krigen er forsyningen av elektrisitet ikke gjenopprettet. Okkupasjonsstyret gjør ikke rede for milliarder av dollar i irakiske oljeinntekter.

I ettertid fremstår siktemålet som en svekkelse, eventuelt en oppsplitting av den irakiske staten, først og fremst å avskaffe det sunnimuslimske styret som hadde dominert Irak siden staten ble opprettet av britene i 1920. Allerede sommeren 1996 utarbeidet en proisraelsk tenketank i Washington planer i denne retning.¹⁵ Israels daværende statsminister Benjamin Netanyahu forela dem for USAs Kongress.¹⁶

Valget i Irak

Valget i januar 2005 kan ha svekket Iraks enhet. Det kurdiske selvstyret i Nord-Irak er konsolidert. I landets sørlige og midtre deler, inkludert deler av Bagdad, har sjiamuslimske partier fått et solid fotfeste, men med en betydelig risiko for splittelse og konflikt om forholdet til Iran. Landets nordvestlige, sunnimuslimske deler fremstår derimot som utenfor den politiske prosessen i det nye Irak. Utfallet kan eventuelt bli en føderal statsdannelse med en svak sentralregjering, en sterk kurdisk

delstat i nord med kontroll over oljen i Kirkuk, støttet av Israel, en ustabil og svak delstat i sør, med store oljefelt og fremmede tropper, og en fattig, marginalisert sunnimuslimsk delstat i vest. Neste steg

✂

USAs plan er å beholde 14 baser i Irak for å sikre et militært nærvær i Midtøsten.

✂

kan kanskje bli en formell oppløsning av den irakiske staten.

USA har hatt behov for valg for å få en legitim irakisk regjering med myndighet til å inngå avtaler om baser og oljekonsesjoner.¹⁷ USAs plan er å beholde 14 baser i Irak for å sikre et militært nærvær i Midtøsten, men med grunnlag i en avtale med en regjering med et skinn av legitimitet. Seriøse oljeselskap vil neppe investere kapital i rettigheter tildelt av et okkupasjonsstyre. Avtaler undertegnet av en svak sentralregjering ville være gyldige også etter en eventuell oppdeling av staten. Problemet er at avtaler om baser og oljekonsesjoner neppe vil godtas av Iraks befolkning.¹⁸ Dette reiser spørsmålet om muligheten av et fortsatt sammenfall av amerikanske og israelske interesser.

For både Israel og USA ville et sjiamuslimsk flertallsstyre i et enhetlig Irak kunne bli en alvorlig utfordring ved å legge grunnlaget for en sjiamuslimsk akse fra Iran over Irak og Syria til Libanon. En sjiamuslimsk akse ville endre maktforholdene i Midtøsten, også i Golfen, og bli oppfattet som en politisk trussel av sunnimuslimske regimer i Jordan, Kuwait og Saudi-Arabia. En oppsplitting av Irak med et selvstendig

Kurdistan ville kunne bryte en sjiadominert akse geografisk, men innebære en risiko for nye konflikter som kunne ramme USAs interesse av stabile oljeforsyninger til moderate priser.

Med et svekket Irak under amerikansk okkupasjon og truet av oppsplitting har Israel foreløpig oppnådd ett langsiktig mål; å hindre en sterk militærmakt på sin nordøstflanke ved en allianse av Irak og Syria.¹⁹ Ved et mer varig nærvær ved militære rådgivere i Kurdistan ville Israel kunne befeste sin stilling.²⁰ Det er også i israelsk interesse at oljefeltene i Kirkuk kommer under kurdisk kontroll, men dette er ikke i tyrkisk interesse, for ikke å styrke det økonomiske grunnlaget for en eventuell ny kurdisk statsdannelse. Med tyrkisk motvilje gjenstår Syria som potensielt transittland for kurdisk olje til Middelhavet eller direkte til Israel. Forutsetningen er et regimeskifte i Damaskus. Israel har selv neppe ressurser til å okkupere Syria og ville eventuelt være avhengig av amerikanske styrker for dette formål. Israel har interesse av å unngå at Iran anskaffer atomvåpen, mindre av frykt for deres

eventuelle bruk enn av hensyn til sin egen styrkeposisjon som Midtøstens eneste atommakt. Et Iran med atomvåpen kunne vinne politisk ved å kreve internasjonale forhandlinger om hele Midtøsten som atomvåpenfri sone.

Konklusjon

Med okkupasjonen av Irak er USAs styrker fullt opptatt, og USA har inntil videre neppe ressurser til å besette Syria, for ikke å nevne Iran. I Irak var USAs strategi ved et kortvarig felttog, en moderne *blitzkrieg*; å fremkalle et varig, amerikanskvennlig regime. En brutal okkupasjon har imidlertid gjort det vanskelig for USA å trappe ned sitt militære nærvær i Irak uten å risikere å miste det som gjenstår av kontroll. Dermed fremstår USA som fanget i et israelsk-initiert politisk spill i Midtøsten der amerikanske interesser er skadelidende ved en politisk konfrontasjon med områdets arabiske befolkning, med risiko for konflikt med Iran, og med høye militære kostnader sammen med et spent oljemarked og høye oljepriser.

Historiens ironi fremstår nå som at USA har påført sine egne interesser i Midtøsten varig skade, uten å sikre Israel på lengre sikt, har styrket Iran og har lettet adgangen for India og Kina til Midtøstens olje og markeder, ved omfattende økonomiske avtaler med Iran.²¹

• f •

- 1 Forfatteren ønsker å takke sin kollega Svein S. Andersen for bistand i analysen av lobbyvirksomheten i USA.
- 2 Ali, Tariq, «The Clash of Fundamentalists», London 2002, Verso.
- 3 James Bamford, «A Pretext for War», New York 2004, Doubleday.
- 4 Michael Mann, «Incoherent Empire», London 2003, Verso.

- 5 Claus Kleber, «Amerikas Kreuzzüge», München 2005, C.Bertelsmann, s. 100.
- 6 Ron Suskind, «The Price of Loyalty», New York 2004, Simon and Schuster, s. 96.
- 7 Hassner, Pierre og Justin Vaisse, «Washington et le monde», Paris 2003, Collection CERI/Autrement.
- 8 Andersen, Svein S. og Kjell A. Eliassen, «Lobbying in a World of Tensions», i «New Activism and the Corporate Response», red. Steve John og Stuart Thomson, London 2003, Palgrave Macmillan.
- 9 Dahl, Robert A., «American struggles to cope with a new political order that works as opaque and mysterious ways», i Public Affairs Report, nr. 5, 1993, ss.1-2.
- 10 Rosemary Hollis, «The U.S. Role: Helpful or Harmful?» i «Iran, Iraq and the Legacies of War», London 2004, Palgrave Macmillan, red. Lawrence G. Potter og Gary Sick.
- 11 Rachele Marshall, «Special Report: U.S. and Israel's Interests Converge in Iraq», Washington Review of Middle Eastern Affairs, juni 2003, ss. 6-7.
- 12 Per A. Christiansen, «USAs 60 år lange vei til Bagdad», Aftenposten, 11. februar 2005.
- 13 Herfried Münkler, Der neue Golfkrieg, Reinbek bei Hamburg 2003, Rowohlt Verlag, s. 9.
- 14 «The war for Muslim minds: an interview with Gilles Kepel», openDemocracy.net, 11. november 2004.
- 15 «A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm», Washington D.C. 1996, The Institute for Advanced Strategic and Political Studies, 8. juli 1996. Studiegruppens medlemmer var Richard Perle, American Enterprise Institute, leder, James Colbert, Jewish Institute for National Security Affairs, JINSA, Charles Fairbanks, Jr., Johns Hopkins University/SAIS, Douglas Feith, Feith and Zell Associates, Robert Loewenberg, President, Institute for Advanced Strategic and Political Studies, Jonathan Torop, The Washington Institute for Near East Policy, David Wurmser, Institute for Advanced Strategic and Political Studies, og Meyrav Wurmser, Johns Hopkins University, <http://www.israeleconomy.org/strati.htm>.
- 16 U.S. Congress. 7-10-1996. Joint Senate and House Hearing. Address by his Excellency, Binyamin Netanyahu, Prime Minister of Israel. 104 Congress. 2nd session. Congressional Record V.142 No.101. ss. H7160-H7162.
- 17 Salah Al-Mokhtar, «Oil in the election», Al Ahram Weekly, 10.-16. februar 2005.
- 18 Hassan Juma'a Awad, «Leave our country now », The Guardian, 18. februar 2005.
- 19 Patrick Seale, «Time for political wisdom in Iraq», i Al Ahram Weekly, 17. februar 2005.
- 20 Seymour M. Hersh, «Plan B», The New Yorker, 28. juni 2004.
- 21 Bruno Tertrais, La guerre sans fin, Paris 2003, Seuil, s. 80